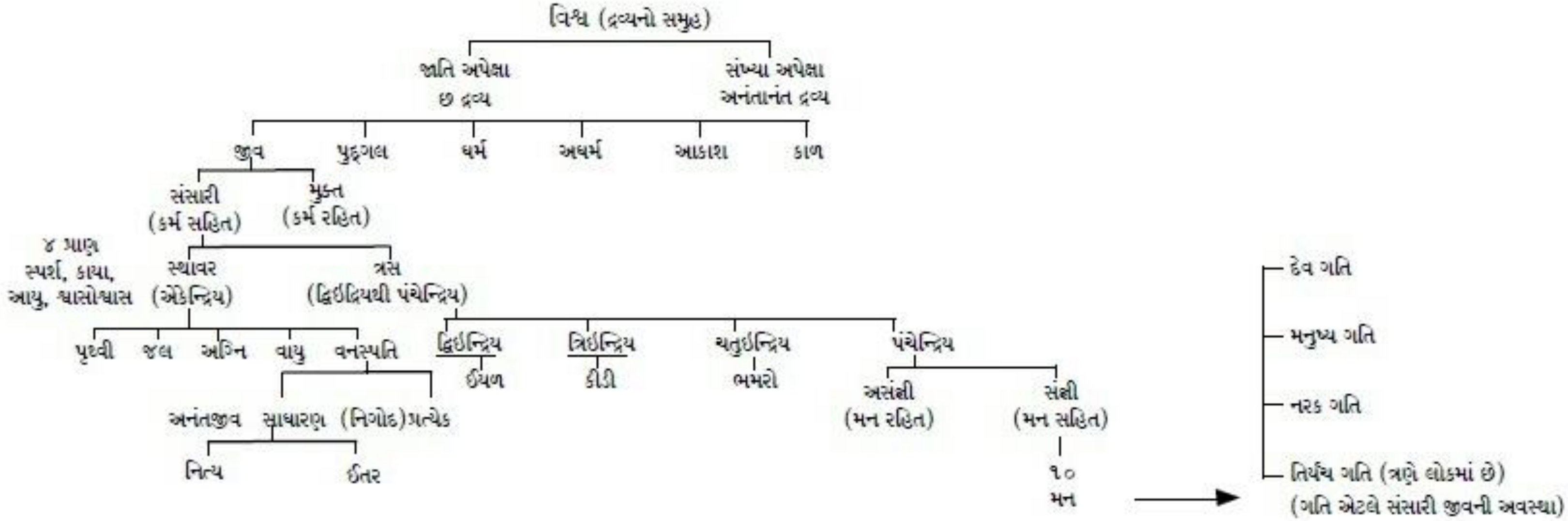

• જીવની સંખ્યા અનંત છે. • જેમાં જ્ઞાન-દર્શન, ચેતના હોય તેને જીવ કહે છે.

• આત્મા = મારો પોતાનો જીવ, • જીવ = મારા જીવ દ્રવ્ય સિવાય બધા જીવ માત્ર જીવ કહેવાય.

પુદ્ગલ (જેમાં સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ હોય)	ધર્મ (ગતિ હેતુત્વ)	અધર્મ (સ્થિતિ હેતુત્વ)	આકાશ (અવગાહન હેતુત્વ)	કાળ (પરિણમન હેતુત્વ)
પરમાણુ (એકઅણુ) — સ્કંધ (બે કે બેથી વધારે પરમાણુ) પુદ્ગલની સંખ્યા અનંતાનંત છે. - છ દ્રવ્યમાં એકમાત્ર પુદ્ગલ દ્રવ્ય રૂપી છે - જીવ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ અરૂપી દ્રવ્ય છે. - આપણે જેને આંખ વડે જોઈ શકીએ છીએ એ બધું તો પુદ્ગલ છે જ. પરંતુ જે નથી જોઈ શકતા એવા નાના પરમાણુ પણ પુદ્ગલ કહી શકાય. - પુદ્ગલ દ્રવ્યનાં નાનામાં નાના અણું (ટુકડાને) પરમાણુ કહેવાય.	- સ્વયં ચાલતા જીવ તથા પુદ્ગલને ગમન કરવામાં નિમિત્ત બને તેને ધર્મ દ્રવ્ય કહેવાય. - સંખ્યા - એક છે. - અરૂપી Ex. - માછલી ને તરવા માટે (ગમન કરવા માટે) પાણી નિમિત્ત કહેવાય.	- સ્વયં ચાલીને રોકાતા જીવ અને પુદ્ગલને રોકાવવામાં નિમિત્ત બને તેને અધર્મ દ્રવ્ય કહેવાય. - સંખ્યા - એક છે. - અરૂપી - મુસાફર ને વિશ્રામ કરવા માટે વૃક્ષનો છાંયો નિમિત્ત કહેવાય.	- જીવાદિ દ્રવ્યોને રહેવા માટે સ્થાન આપે તેને આકાશ દ્રવ્ય કહેવાય. - સંખ્યા - એક છે. અરૂપી લોકાકાશ — અલોકાકાશ (લોકાકાશ:) ઉર્ધ્વલોક — મધ્યલોક — અધોલોક	- જીવાદિ દ્રવ્યોના પરિણમનમાં નિમિત્ત બને તેને કાળ દ્રવ્ય કહેવાય. - કાળ - અસંખ્યાત છે. અરૂપી નિશ્ચયકાળ — વ્યવહારકાળ નિશ્ચયકાળ: પરિણમન હેતુત્વ કાળ દ્રવ્ય. વ્યવહારકાળ: મિનિટ, કલાક દિવસ, મહિના વર્ષ.

उपयोगो लक्षणम् -

જીવનું લક્ષણ ઉપયોગ છે.

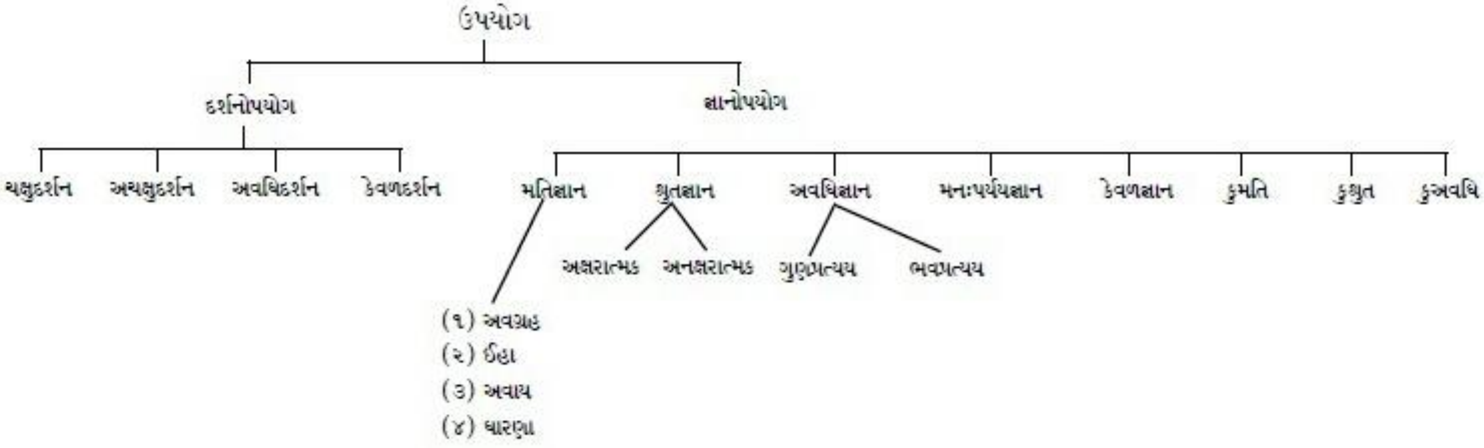

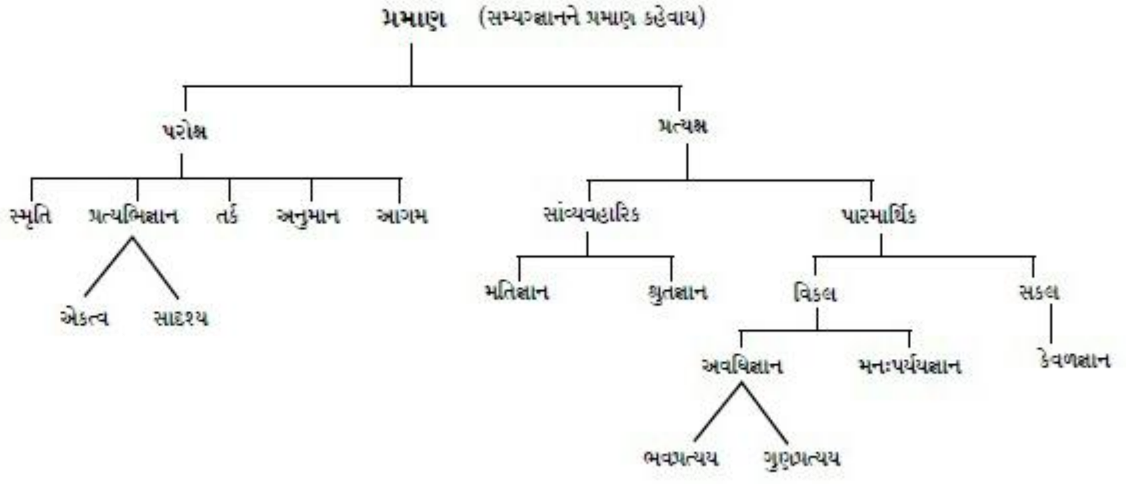
પ્રમાણ (સમ્યગ્જ્ઞાનને પ્રમાણ કહેવાય)
પરોક્ષ
પ્રત્યક્ષ
સ્મૃતિ
પ્રત્યભિજ્ઞાન
તર્ક
અનુમાન
આગમ
એકત્વ
સાદૃશ્ય
સાંવ્યવહારિક
પારમાર્થિક
મતિજ્ઞાન
શ્રુતજ્ઞાન
વિકલ
સકલ
અવધિજ્ઞાન
મનઃપર્યયજ્ઞાન
કેવળજ્ઞાન
ભવપ્રત્યય
ગુણપ્રત્યય

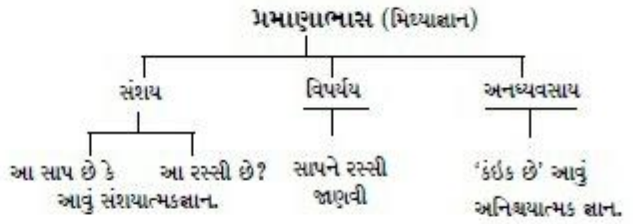
પ્રમાણાભાસ (મિથ્યાજ્ઞાન)
સંશય
વિપર્યય
અનધ્યવસાય
આ સાપ છે કે આ રસ્સી છે?
આવું સંશયાત્મકજ્ઞાન.
સાપને રસ્સી
જાણવી
'કંઇક છે' આવું
અનિશ્ચયાત્મક જ્ઞાન.

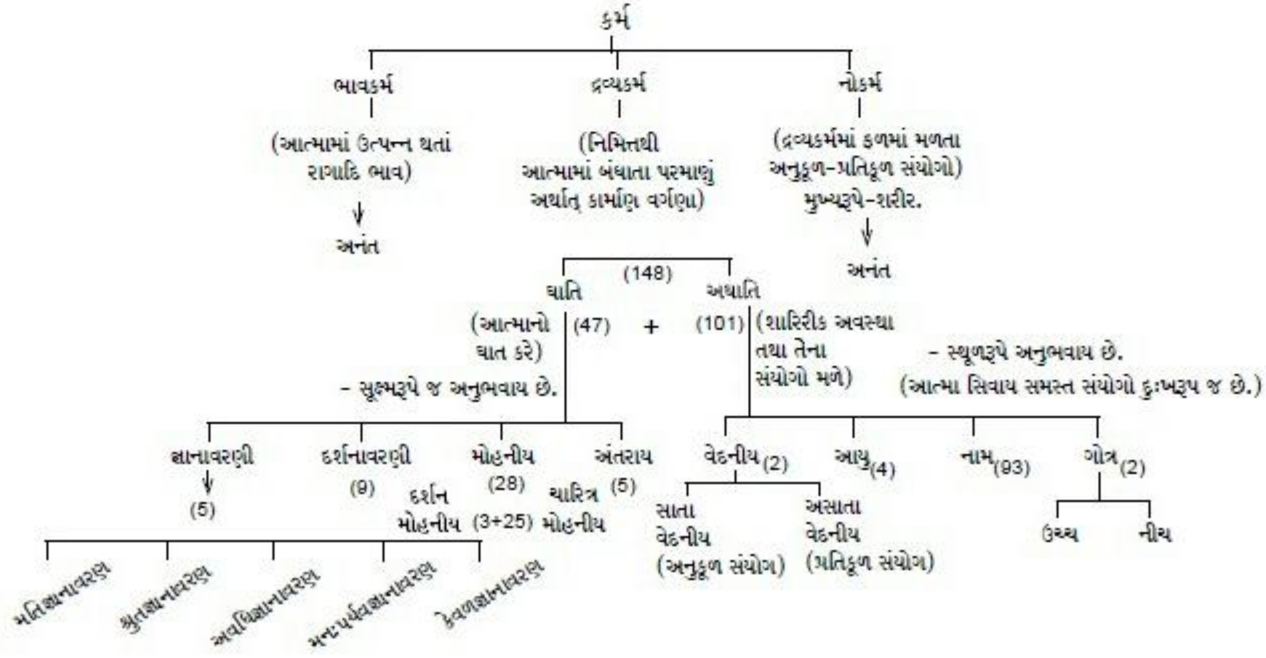

કર્મ
ભાવકર્મ
(આત્મામાં ઉત્પન્ન થતાં રાગાદિ ભાવ)
અનંત
દ્રવ્યકર્મ
(નિમિત્તથી આત્મામાં બંધાતા પરમાણું અર્થાત્ કાર્માણ વર્ગણા)
નોકર્મ
(દ્રવ્યકર્મમાં ફળમાં મળતા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંયોગો) મુખ્યરૂપે-શરીર.
અનંત
(148)
ઘાતિ
(આત્માનો ઘાત કરે)
(47)
+
અઘાતિ
(101)
(શારિરીક અવસ્થા તથા તેના સંયોગો મળે)
- સુક્ષ્મરૂપે જ અનુભવાય છે.
- સ્થૂળરૂપે અનુભવાય છે.
(આત્મા સિવાય સમસ્ત સંયોગો દુઃખરૂપ જ છે.)
જ્ઞાનાવરણી
(5)
દર્શનાવરણી
(9)
મોહનીય
(28)
દર્શન મોહનીય
(3+25)
ચારિત્ર મોહનીય
અંતરાય
(5)
મતિજ્ઞાનાવરણ
શ્રુતજ્ઞાનાવરણ
અવધિજ્ઞાનાવરણ
મનઃપર્યયજ્ઞાનાવરણ
કેવળજ્ઞાનાવરણ
વેદનીય(2)
સાતા વેદનીય (અનુકૂળ સંયોગ)
અસાતા વેદનીય (પ્રતિકૂળ સંયોગ)
આયુ(4)
નામ(93)
ગોત્ર(2)
ઉચ્ચ
નીચ

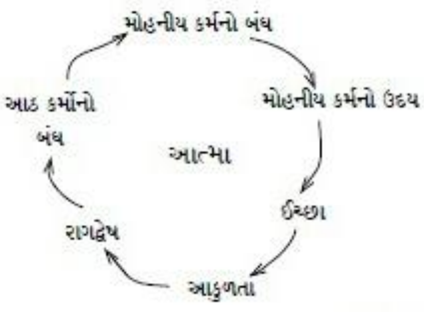

મોહનીય કર્મનો બંધ
મોહનીય કર્મનો ઉદય
ઈચ્છા
આકુળતા
રાગદ્વેષ
આઠ કર્મોનો બંધ
આત્મા

- કર્મબંધન ની વિધિ

તત્ત્વ (તત્ + ત્વ = તે+પણુ= (જેવું હોય તેવા પણું)

- જીવ, અજીવ → જ્ઞેય (જાણવા યોગ્ય)
- આસ્રવ, બંધ → હેય (છોડવા યોગ્ય)
- સંવર, નિર્જરા → ઉપાદેય (ગ્રહણ કરવા યોગ્ય)
- મોક્ષ → સર્વથા ઉપાદેય (સંપૂર્ણ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય)

આત્મા

- બહિરાત્મા
  - મિથ્યાદ્રષ્ટી (૧ થી ૩ ગુણસ્થાન)
- અંતરાત્મા
  - જઘન્ય (૪ થું ગુણસ્થાન)
  - મધ્યમ (૫ થી ૧૧ ગુણસ્થાન)
  - ઉત્કૃષ્ટ (૧૨મું ગુણસ્થાન)
- પરમાત્મા
  - સકલ (૧૩-૧૪ ગુણસ્થાન)
  - નિકલ (સિદ્ધ પરમાત્મા)

ગુણ

- સામાન્ય
  - અસ્તિત્વ
  - વસ્તુત્વ
  - દ્રવ્યત્વ
  - પ્રમેયત્વ
  - અગુરૂલઘુત્વ
  - પ્રદેશત્વ
- વિશેષ

સામાન્યગુણ અનેક છે
પરંતુ મખ્યુ ૬ છે.

નિમિત્ત-ઉપાદાન (કાર્ય-કારણ વ્યવસ્થા)

- દ્રવ્ય અથવા ગુણોના પરિણમનને કાર્ય કહે છે.
- કાર્યની ઉત્પાદક સામગ્રીને કારણ કહેવાય.

કારણ

- ઉપાદાન
  - ત્રિકાલી (દ્રવ્ય કે ગુણની શક્તિ) (સ્વભાવ)
  - ક્ષણિક
    - અનંતર પૂર્વક્ષણવર્તી પર્યાયનો વ્યય (પુરુષાર્થ)
    - તત્સમયની યોગ્યતા (કાળલબ્ધિ)
- નિમિત્ત સમવાય
  - ૧. પ્રેરક અંતરંગ
  - ૨. ઉદાસીન બહિરંગ

પ્રેરક - સક્રિય
ઉદાસીન - નિષ્ક્રિય

(ભવિતવ્યતા = નિયતિ = હોનહાર)

આત્મા પર ઘટિત - સમ્યગ્દર્શનરૂપી કાર્યના કારણો

ઉપાદાન

૧. ત્રિકાલી ઉપાદાન	- સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ રૂપ શુદ્ધાત્મા
૨. અનંતર પૂર્વક્ષણવર્તી પર્યાયનો વ્યય	- મિથ્યાદર્શનની પર્યાયનો વ્યય
૩. તત્સમય ની યોગ્યતા	- આવી પર્યાય ઉત્પન્ન થવા માટે કાળ પાકવો.

નિમિત્ત

૪. પ્રેરક -	સાચા દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરૂ.
૫. ઉદાસીન -	કાળ દ્રવ્ય
૬. અંતરંગ -	દર્શન મોહનીય કર્મનો ક્ષય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ
૭. બહિરંગ -	દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરૂ

સિધ્ધભગવાન - પરિપૂર્ણશુદ્ધ અવસ્થા
અઘાતિ કર્મોનો નાશ (૧૦૧)+(૪૭) = ૧૪૮
- સિધ્ધશિલા

(૧) કર્મથી યુક્ત અશુધ્ધ આત્માની અવસ્થા -ગુણસ્થાન
(૨) ગુણસ્થાન ૧૪ છે.
(૩) સિદ્ધ ભગવાન તથા અજીવ દ્રવ્યોને ગુણસ્થાન હોતા નથી

શ્રધ્ધા એટલે પ્રતીતિ — સ્વભાવ | સમ્યગ્દર્શન (સાચી શ્રધ્ધા); વિભાવ | મિથ્યાદર્શન (ખોટી શ્રધ્ધા)
/
ચારિત્ર એટલે પરિણતિ — સ્વભાવ | સમ્યક્ચારિત્ર (વીતરાગતા); વિભાવ | મિથ્યાચારિત્ર (રાગ-દ્વેષ)

અયોગી કેવળી (14)
ઘાતિકર્મનો સર્વથા નાશ (૪૭)
અરિહંત અવસ્થા
સયોગી કેવળી (13)
(મોહનીય કર્મનો ક્ષય)
ક્ષીણ મોહ (12)
(મોહનીય કર્મનો ઉપશમ)
ઉપશાંત મોહ (11)
(સંજ્વલન કષાય ચોકડી તથા નોકષાય)
સૂક્ષ્મ સાંપ્રાય (10)
અનિવૃત્તિ કરણ (9)
(નો-કિંચિત, જરા)
અપૂર્વકરણ (8)
સકલ ચારિત્ર | (પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચોકડી)
(શુદ્ધ ભાવ)
અપ્રમત્ત વિરત (7)
સાતિશય અપ્રમત્ત (અધઃકરણ)
સ્વસ્થાન અપ્રમત્ત
શ્રેણી ચડ્યા પહેલાની તૈયારી
(ભાવલિંગી- મુનિરાજ જ હોય છે.)
(શુભ ભાવ)
પ્રમત્ત વિરત (6)
દેશ ચારિત્ર | (અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ચોકડી)
દેશ વિરત (5)
(ગૃહસ્થદશામાં રહીને પણ વધારેમાં વધારે જઈ શકાય)
(સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર) | (અનંતાનુબંધી ચોકડી + મિથ્યાત્વ) | ૫ અથવા ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ.
અવિરત સમ્યક્ત્વ (મોક્ષનો માર્ગ) (4)
સમ્યગ્મિથ્યાત્વ (મિશ્ર) (3)
સાસાદન સમ્યક્ત્વ (2)
(મિથ્યા ચારિત્ર)
મિથ્યાત્વ (1)
અશુદ્ધ અવસ્થા
(દ્રવ્યલિંગી મુનિરાજ પણ હોઈ શકે)

શ્રેણી - (૧) ઉપશમ શ્રેણી - ૮, ૯, ૧૦, ૧૧
- (૨) ક્ષપક શ્રેણી - ૮, ૯, ૧૦, ૧૨

(16) કષાય (ચારિત્રગુણની વિભાવપર્યાય)
ક્રોધ | માન | માયા | લોભ

(૧) અનંતાનુબંધી
(૨) અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ
(૩) પ્રત્યાખ્યાનાવરણ
(૪) સંજ્વલન

(9) નોકષાય
(૧) હાસ્ય (૨) રતિ (૩) અરતિ
(૪) શોક (૫) ભય (૬) જુગુપ્સા
(૭) સ્ત્રીવેદ (૮) પુરુષવેદ (૯) નપુંસકવેદ

૨૫ પ્રકાર - ચારિત્ર મોહનીય
મિથ્યાત્વ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, - દર્શન મોહનીય (૩)
સમ્યક્ત્વપ્રકૃતિ

Short Cut to Moksh :

૧- દ્રવ્યલિંગી મુનિરાજ
૭- ત્રણ કષાય ચોકડીના અભાવ પૂર્વક સકલ ચારિત્રયુક્ત અવસ્થા (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ) (સ્વસ્થાન)
૬- તીવ્ર પુરૂષાર્થ પછી સહજ શુભભાવ આવે, આમ (૬-૭) ગુણસ્થાને ઝુલતા હોય છે.
૭ (સ્વસ્થાન અપ્રમત્ત) થી ૭ (સાતિશય અપ્રમત્ત) ગુણસ્થાનમાં, શ્રેણીમાંડવાની પૂર્વ તૈયારી કરવા માટે.
૮-૯-૧૦-૧૨ (ક્ષપક શ્રેણી માંડીને ૧૨ ગુણસ્થાનમાં મોહનીય કર્મનો ક્ષય.)
૧૩ (ચાર ઘાતિનો ક્ષય કરીને)
૧૪ (અયોગી કેવળી ગુણસ્થાનમાં પાંચ સ્વર ને બોલતાં લાગે એટલો સમય રહીને)
સિધ્ધ શિલા પર અનંત કાળ માટે વિરાજમાન થઈ શકાય.